

Ниязова Айнагул Маликовна
окумуштуу катчысы
Кыргыз билим берүү академиясы

**ОКУУЧУЛАРДЫН ДОЛБООРДУК ЖАНА ЧЫГАРМАЧЫЛ
ИШТЕРИНИН БААЛОО КРИТЕРИЙЛЕРИ**

Ниязова Айнагуль Маликовна
ученый секретарь
Кыргызская академия образования

**КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ ПРОЕКТНЫХ И
ТВОРЧЕСКИХ РАБОТ УЧАЩИХСЯ**

Niyazova Ainagul Malikovna
scientific secretary
Kyrgyz Academy of Education

**EVALUATION CRITERIA OF PROJECT AND
CREATIVE WORKS OF STUDENTS**

Аннотация: Төмөндөгү макалада иштелип чыккан критерийлердин негизинде, салттуу баалоонун маселелерине, окуучулардын окуудагы жетишкендиктерин баалоого болгон заманбап көз караштар каралган.

Баалоонун негизги принциптери белгиленип, жалпы билим берүүчү мектептеринин окуучуларынын долбоордук жана чыгармачылык иштерин баалоонун толук критерийлери берилген.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы традиционного оценивания, современные подходы к оценке учебных достижений учащихся на основе разработанных критериев. Определены основные принципы оценивания, даны подробные критерии оценки проектных и творческих работ учащихся общеобразовательных школ.

Annotation: The issues of traditional evaluation, contemporary approaches to evaluation of students' studying achievements on the basis of developed criteria are considered in this article. Main evaluation principles are derived, detailed evaluation criteria of project and

creative works of students in secondary schools are given.

Түйүндүү түшүнүктөр: окуучулардын окуудагы жетишкендиктери, баалоонун критерийлери, баалоонун принциптери, долбоордук жана чыгармачылык иштердин баалоо.

Ключевые слова: учебные достижения учащихся, критерии оценивания, принципы оценивания, оценка проектных и творческих работ.

Keywords: academic achievements, evaluation criteria, evaluation principles, evaluation of project and creative works.

Кыргызстандагы билим берүү системасынын жана педагогика илиминин бүгүнкү күндө философиялык негиздери жана стратегиялык багыттары ойлонуп түшүнүү менен кайра каралууда. Анын жыйынтыгы билим берүүнүн сапатына жана жалпы билим берүүчү мектептердеги бүтүрүүчүлөрүн турмушка даярдоо деңгээлине таасирин тийгизиши ке-

рек. Ошондуктан, билим берүү системасынын көрсөткүчтөрүнүн сапат маселеси биринчи планга чыгууда, себеби ал коомдун социалдык-экономикалык ишинин оңолушу гана эмес, активдүү өзүн-өзү реализациялаган инсандын жаралышы көбүрөөк мааниге ээ болуп жатат.

Билим берүүнүн сапатын жогорулатуунун шартынын негизи системалуу текшерүү, окуучулардын окуу жетишкендиктерин анализдөө жана баалоодо адекваттуу чечим кабыл алуу болуп саналат.

Окуу процессинде билимди текшерүү жана баалоо функциясы окутуунун көнүмүш системасында билимин каттоо усулдары жетишерлик изилденген (И.Я. Лернер, Е.И. Перовский, М.Н. Скаткин), жазуу, оозеки, практикалык билимин текшерүү жүргүзүүнүн усулдары иштелип чыккан, мектеп окуучуларынын билим деңгээлине болгон талаптар түзүлгөн (Ш.А. Амонашвили, Ю.К. Бабанский, Б.П. Беспалько, М.Н. Скаткин, Н.Ф. Талызина, В.П. Шаталов ж.б.). Белгиленген окумуштуулардын эмгектери илимий-теориялык негизде окуучулардын жетишкендиктерин бирдиктүү аныктоого негизги басым жасалган көнүмүш системада баалоо үчүн кызмат кылат.

Бүгүнкү күндө билим берүүнү реформалоонун жаңыча шарттарынын бири, билим берүүнүн өзөгүн жаңыртуу, баалоо системасын өзгөртүүдө алдыңкы планга окуучунун (адамдын) алган билимин ар кандай маселелерди чечүүгө колдонуу шыгына компетенттүү мамиле болуп саналууда. Компетенттүү мамилени ишке ашыруу маселеси теориялык деңгээлде да, практикалык деңгээлде бирдей каралууда. Орус окумуштуулары В.М. Полонский, М.М. Поташник, Г.А. Цукерман, М.Б. Челышкова, И.С. Якиманская ж.б., кыргыз окумуштуулары Т.А. Абдырахманов, Н.А. Асипова, Д.У. Байсалов, С.К. Калдыбаев, М.А. Ногаев, Э.М. Мамбетакунов, А.М. Мамытов, С.К. Рысбаев ж.б. компетенттүү

мамиленин ар кандай аспектилерин карап, бул маселеге өз чечимдерин сунушташат.

Ошону менен бирге, заманбап дидактиканын талаптарын ишке ашырууда далилденген аспектилери аз, билим берүүнүн бардык компоненттери чагылдырыла турган, окуучулардын окуу жетишкендиктерин адекваттуу баалоо али да болсо чечиле элек маселе бойдон калууда. Бул, педагогикалык илимдин бардык позитивдүү алдыга жылуусунда, карама-каршылык катары көрүнүп турган, окуучуларды баалоо системасынын иштешинде бир катар маселелер бар экендиги жөнүндө эскертип турат. Алар:

- окуучулардын академиялык жетишкендиктери жөнүндөгү тастыкталган маалымат алуу зарылчылыгы менен окуучулардын окуу жетишкендиктерин диагностикалоо усулдарынын эски экендигинде;

- окуучулардын окуу жетишкендиктерин объективдүү баалоо зарылчылыгы менен баалоонун заманбап критерийлеринин жоктугу жана баалоонун инструментарийлеринин эффективдүү эместигинде;

- үзгүлтүксүз окуу процесси менен окуучулардын жетишкендиктерин жарым-жартылай, фрагментардык мүнөздө текшерүүсүндө;

- окуучулардын академиялык жетишкендиктерин жаңы усулдарда жана формаларда баалоонун практикалык зарылчылыгы менен билим берүү процессиндеги аларды үйрөнүүдө жана колдонууда мугалимдердин инерттүүлүгүндө.

Ошондуктан, окуучулардын окуудагы жетишкендиктерин баалоо процессин изилдөө дагы да жетишерлик талап кылынат. Изилдөөнүн негизи предмети болуп мектеп окуучуларынын окуу жетишкендиктерин баалоо системасы турат. Мындай изилдөөнүн негизги максаты, учурдагы мектеп окуучуларынын жетишкендиктерин заманбап баалоо системасынын калыптанбагандыгын теориялык негизде далилдөө жана окуучулардын

окуудагы жетишкендиктерин баалоонун жаңы моделин иштеп чыгуу болуп саналат.

Окумуштуулар баалоонун жаңы усулдарын практикага киргизүү үчүн баага болгон мамилени жана критерийлердин өзгөрүшүн талап кылууда. Көрсөткүч – бул бир нерсени мүнөздөгөн чоңдук, мисалы, окуучунун жетишкендик деңгээлинин окутуудагы аныкталган жыйынтыгы [1]. Көрсөткүчтүн анын мазмунун ачып жаткан жеке критерий катары караса болот. Критерий көрсөткүчтүн мааниси катары окуучулардын окуудагы жетишкендиктеринин деңгээлин ченейт да, анын негизинде окуучуга тигил же бул бааны коюу чечими кабыл алынат [2, 51]. Критерий мында жыйынтыкты баалоонун көрсөткүчүн билдирет.

Азыркы мезгилде окуучулардын билимин объективдүү баалоо чоң маанини ээлеп бара жатат. Объективдүүлүктү туура иштелип чыккан критерийлер камсыздайт. Ал үчүн критерийлер окуучулар үчүн так, ачык жана түшүнүктүү болушу керек.

Баалоонун негизги принциптери болуп, пландаштырылган жыйынтыктарды баалоого карата, билим берүү стандарттарындагы негизделген критериалдуулук болот; критерийлер мугалим жана окуучу менен биргеликте сабак учурунда иштелип чыгып, алар предметти, сабакты, теманы, бөлүмдү окуу процессинде максаттуу өздөштүрүүгө багыт алуу катары кызмат кылат. Ошону менен

бирге баалоонун негизги критерийлери болуп, окуудагы максаттарга дал келген, күтүлгөн натыйжалар келип чыгат.

Бирок, тилекке каршы, теориялык жана практикалык деңгээлде окутуунун жыйынтыктарын баалоонун конкреттүү критерийлеринин ачылбай келаткандыгын айтууга туура келет. Практикада критерийлердин так эместиги билим берүүдөгү орчундуу кемчиликтерге алып келет жана окуучулардын өнүгүүсүнүн татаалдашына таасирин тийгизет. Бул окуу процессинин жыйынтыктарына тескери таасирин тийгизээри калетсиз.

Биздин изилдөөлөрүбүздүн учурунда, окуучунун портфолиосуна кирген, алардын чыгармачыл иштерин: проекттик иштери, докладдар, макалалар жана рефераттарды баалоо критерийлери иштелип чыкты. Мисалга проекттик иштерди баалоону келтирели.

2003-жылдан тартып Бишкек шаарындагы Билим берүү башкармалыгы менен 5-11-класстардын окуучуларынын арасында изилдөө проекттери конкурсу өткөрүлөт, анда проекттик иштерди өздөштүргөн окуучулар катышат. Конкурс 7 багытта: Илим жана Техника, Аалам, Математика, Физика, Искусство жана адабият, Экология жана экономика, Информациялык жана телекоммуникациялык системада өткөрүлөт. Окуучулар номинацияны жана конкреттүү теманы өзүлөрү тандап ала алышат.

№1-таблица

Изилдөө проектиси конкурсунун катышуучуларынын изилдөөлөрүнүн номинациялары жана аталыштары (Бишкек ш.)

Номинациясы	Сунушталган проектинин темасы
Кыргызская литература	1. Место дидактических произведений в кыргызской литературе
Орус тили	1. Лексикалык инновациялар азыркы жаштардын тилинде
Адабият жана физика	1. Физиктер жана лириктер
Коом	1. Көчө эмнелер жөнүндө айтат...

Кыргызстан тарыхы	1. Үркүнгө 92 жыл.
Илим жана техника	1. Никола Тесла – электричествовунун апостолу
Информациялык жана коммуникациялык технологиялар	1. Өспүрүмдөрдүн интернет-муктаждыктары: пробле-мабы же кылдарбы. 2. Математикалык формулалардын Web-редактору ж.б.
Приборлор, радио жабдыктар жана телекоммуникация системасы	1. Күйүүчү аралашмалардын принциптери 2. Активдештирилген сууну колдонуу жана активдеш-тирилген суу турмушта жана айыл чарбасында
Математика. Жаңы теориялык иштелмелер жана моделдер	1. Бишкек шаарындагы геометриялык сейилдөөлөр. 2. Мунаралардын айкалыштары жана моделдери ж.б.
Физика. Жаңы теориялык иштелмелер жана моделдер	1. Магнит талаасынын адамга болгон таасири 2. Туштун физикалык мааниси ж.б.
Астрономия жана космостук билим	1. Жылдыздуу асмандын кыймылдуу картасы. 2. Неделин катастрофасы ж.б.
Энергия жана энергия үнөмдөөчү технологиялар	1. Биогаздын алынышы жана колдонулушу 2. Электр энергиясына үнөмдүү лампалар ж.б.
Жандуу жаратылыш	8 мартка гүлдөр
Адам	«Дирол», «Орбит» чайноочу желимдеринин (сагыз) касиеттери

Окуучунун жетишкендик деңгээли долбоор иштерин баалоо критерийлеринин жардамы менен бааланат. Ал критерийлерди практик-мугалимдер, Кыргыз билим берүү академиясынын, И. Арабаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик университетинин, Ж. Бала-сагын атындагы Кыргыз Улуттук универ-

ситетинин окумуштуу-педагогдору жана Билим берүү башкармалыгынын кызматкерлери иштеп чыккан, мектеп жамааттары менен кенен талкуулап, окуучулардын изилдөө долбоорлорун баалоо үчүн колдонууга кабыл алынган.

№2-таблица

Изилдөөчүлөр долбоору конкурсунун катышуучуларынын иштеринин баалоо критерийлери:

Долбоордун темасы	Издөөнүн тереңдиги	Оригиналдуулугу	Актуалдуулугу	Жаңылыгы	Долбоордун илимийлиги	Долбоордун түзүлүшүнүн тууралыгы	Тексти далилдүү бере алышы	Презентациялоонун көрсөтмөлүүлүгү	Теманын ачылышынын толуктугу	Долбоорду кооздоп жасоосу	Жалпы баллдын эсеби
	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	100 балл

Иштердин жыйынтыктары 10 позицияда бааланып, комиссия мүчөлөрү 10 баллдык шкала менен баалайт. Эң чоң баллдын эсеби 100 баллды түздү. Ар бир позиция 10 баллдык баалоо үчүн өзүнүн ички критерийлерин камтыган. Мисалы, «текстти далилдүү бере алышы» деген критерийдин ички критерийлери төмөндөгүдөй белгиленген:

1) сабаттуу, эмоционалдуу жана эркин сүйлөй билгени;

2) проблеманы көрсөтө билип жана аны негиздей алгандыгы;

3) материалды жыйынтыктуу көрсөтө билүүсү;

4) презентациялоодо текстти логика жактан түзө билиши;

5) текстти билгичтик менен түзүп, проблемага далилдүү кире билүү, башка областтардан билим тартуусу;

6) суроолорго аргументтүү жоопторду берүүсү;

7) сүйлөөсүнүн көркөмдүүлүгү;

8) жыйынтык чыгара билүүсү, аргумент менен сүйлөөсү, корутундуларын, жыйынтыктарын далилдөөсү; жеке позициясын айта билүүсү жана аны далилдөөсү;

9) жыйынтыктарын далилдөө үчүн мисал келтире билүүсү;

10) маалыматтын топтолгон булактарын билүүсү.

Ар бир ички критерийлер боюнча 1 балл коюлат. Мезгил талабына ылайык 10 баллдык баалоо шкаласынын колдонулушу баалоодо шексиздикти, далилдүүлүктү жана ишенимдүүлүктү камсыздады.

Мектептеги окуучулардын долбоордук иштерин баалоодо мугалим ушул эле критерийлерди колдонот. Долбоорлорду шаардык изилдөө долбоорлор конкурсунда 10 баллдык шкала менен баалоо, комиссия мүчөлөрүнө окуучунун ишин объективдүү баалоого мүмкүнчүлүк берди. Конкурстун бардык катышуучулары, баалоо комиссиясынын мүчөлөрү, предметтик мугалимдер, конкурсту өткөрүүнүн эрежелеринин жана долбоорлорду

баалоонун критерийлеринин ачыктыгын камсыздоонун эсебинен, окуучулардын долбоордук иштерин баалоонун объективдүүлүгүн жана тазалыгын белгилешти.

Окуучулардын окуудагы жетишкендиктерин критериалдык баалоо системасын колдонуунун негизинде окуучу сабактарда, ошондой эле класстан тышкаркы чыгармачыл жана долбоордук иштерде, тилдик жана социалдык-коммуникативдик компетенциялар менен камсыз кылат.

Изилдөө негизинен окуучулардын жетишкендиктерин баалоо системасын, окуучулардын мотивациясын жогорулатуучу, окуучулардын жетишкендиктерин баалоодогу илимий-теориялык мамилелердин негизинде, заманбап баалоо технологиялар, окуучулардын билим алуу жетишкендиктерине мониторинг жүргүзүү заманбап методдорун, ыкмаларын заманбап илимий-теориялык жана практикалык ыкмаларды колдонуу аркылуу жакшыртса болот экенин тастыктайт. Изилдөөнүн жыйынтыгында төмөнкү негизги корутунду келип чыкты:

Баалоо системасына заманбап педагогикалык илим жаңы илимий мамилелерди сунуштайт: жеке окуучуга багытталган, компетенттүүлүк иш мамилелеринин негизинде критериалдуу баалоо системасы негизделген. Окуучулардын жетишкендиктеринин көрсөткүчү, окуучулардын жеке жетишкендиктери, алардын билим алуу процессиндеги жеке траекториясынын өнүгүшү болуп саналат. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоо системасындагы сапаттык өзгөрүүлөр билим берүүнүн сапатынын өсүшүнө алып келет.

Изилдөөнүн жыйынтыгында окуучулардын окуудагы жетишкендиктерин баалоонун негизги принциптери аныкталган:

- калыстык;
- критерийлердин ачык-айкындуулугу;
- баалоонун системалуулугу;
- окутуунун жыйынтыктарынын өлчөмдүүлүгү;
- тематикалык баалоо;

- мугалим менен окуучунун ортосунда тыгыз байланыш.

Төмөндөгү багыттар боюнча окуучулардын жетишкендиктерин баалоо критерийлери иштелип чыкты, алар:

- чыгармачыл иштерди баалоо критерийлери;

- долбоордук иштерди баалоо критерийлери.

Так иштелип чыккан мындай баалоо критерийлери окуучулардын предметтик компетенцияларынын өнүгүшүнө түздөн-түз жардам берет. Демек, предметтик компетенцияны өнүктүрүү гана предметтик стандартка ылайык окуучулардын компетенттүүлүгүнүн топтому менен тастыкталган жана натыйжага багытталган билим берүүгө өтүүгө мүмкүнчүлүк берет деген жыйынтыкка келебиз.

Адабияттар:

1. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка [Текст] / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1997. – 939с.
2. Модернизация образовательных систем: от стратегии до реализации: Сборник научных трудов/ Науч. ред. В.Н. Ефимов, под общ. ред. Т.Г. Новиковой [Текст] – М.:АПК и ПРО. – 2004. – 192с.
3. Калдыбаев С.К. Теория и практика педагогических измерений [Текст]: автореф... докт.пед.наук: 13.00.01 / С.К. Калдыбаев. – Бишкек, 2009. – 44с.
4. Калдыбаев С.К. Педагогическая диагностика: сущность и значение [Текст] / С.К. Калдыбаев // Известия Кыргызской академии образования. – 2015. - №1(33). – С.3-8.

*Рецензент: к.п.н., доцент
Иманкулов М.К.*